

М.Й. Казанжи

ОСОБЛИВОСТІ ЕМПАТІЇ В ОСІБ З РІЗНИМ СТУПЕНЕМ ВИРАЖЕНОСТІ ФАСИЛЯТИВНОСТІ

В роботах багатьох авторів було встановлено зв'язок між фасиліативністю та емпатією. Найчастіше зазначалось, що особам з високим рівнем фасиліативності властивий високий рівень емпатії. Однак спроб виявити специфіку емпатії у осіб з різним ступенем вираженості фасиліативності було здійснено небагато. Наприклад, О.О. Кондрашихіною зазначалась відсутність статистично значущих відмінностей у вираженості емпатії у представників груп з різною вираженістю фасиліативності (максимальною чи мінімальною). Високий рівень емпатії проявила незначна кількість учасників означених груп [1].

Наразі нас цікавлять не тільки кількісні, а й якісні відмінності емпатії у представників груп з різним ступенем вираженості фасиліативності. За критерій для створення таких груп було обрано розміщення досліджуваних на шкалі «фасиліативність – інгібітність» (тобто вираженість загальних показників фасиліативності як формально-динамічного рівня - ФДКФ, так і якісного - ЗПФ). При цьому, необхідно відмітити, що на даному етапі вимірюється «фасиліативність – нефасиліативність», оскільки шкала «фасиліативність – інгібітність» наразі проходить стадію апробації. Ми дотримуємось думки, що невираженість «фасиліативності» ще не є «інгібітністю». Нефасиліативність є тим «нульовим» рубежем, який розділяє два яскравих протилежних полюси: додатний «фасиліативність» та від'ємний «інгібітність». Крім того, особистість, яка є носієм цієї складної властивості «фасиліативність – інгібітність», може мати в собі характеристики як фасилітатора, так і інгібітора. Крихка межа між домінуванням фасиліативності чи інгібітності в людині визначається її змістовими, особистісними характеристиками, які можливо і є тими стрижневими параметрами, які відрізняють фасилітатора від інгібітора, маніпулятора та ін.

Організація та методики дослідження.

Для розкриття специфіки емпатії в осіб з різним ступенем вираженості фасиліативності нами було обрано «Психодіагностичний модальнісний опитувальник емпатії» (О.П.Саннікова) [3], за допомогою якого можна виміряти такі параметри емпатії: «емоційна емпатія», «предиктивна емпатія», «дійова емпатія», «когнітивна емпатія» та «загальний показник емпатії».

Ступінь вираженості фасиліативності вимірювався за допомогою наступних психодіагностичних інструментів: «Методика дослідження формально-динамічних показників фасиліативності», «Тест-опитувальник якісних компонентів фасиліативності» (О.П. Саннікова, М.Й. Казанжи, 2006). Нами були використані тільки узагальнені показники як формально-динамічного рівня – ФДКФ, так і якісного – ЗПФ (вони представляють собою середнє арифметичне первинних показників фасиліативності кожного з рівнів і дають інформацію щодо ступеню вираженості фасиліативності на означених рівнях). Вибірку дослідження склали 252 студенти денного та заочного відділень Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. Було проведено кореляційний аналіз отриманих даних.

Застосування якісних методів аналізу даних дозволило виявити найбільш суттєві сторони вивчаємих об'єктів, що дало змогу узагальнити й систематизувати знання про них, а також осягнути їх сутність [2]. Статистична значущість відмінностей між показниками емпатії (в групах з різною ступенем вираженості фасиліативності) обчислювалась за допомогою t-критерія Ст'юдента для незалежних вибірок.

Результати кореляційного аналізу свідчать про те, що показники фасиліативності ФДКФ та ЗПФ на 1% рівні значущості додатково корелюють з ЕЕ (емоційна емпатія), ПЕ (предиктивна емпатія) та ЗПЕ (загальний показник емпатії).

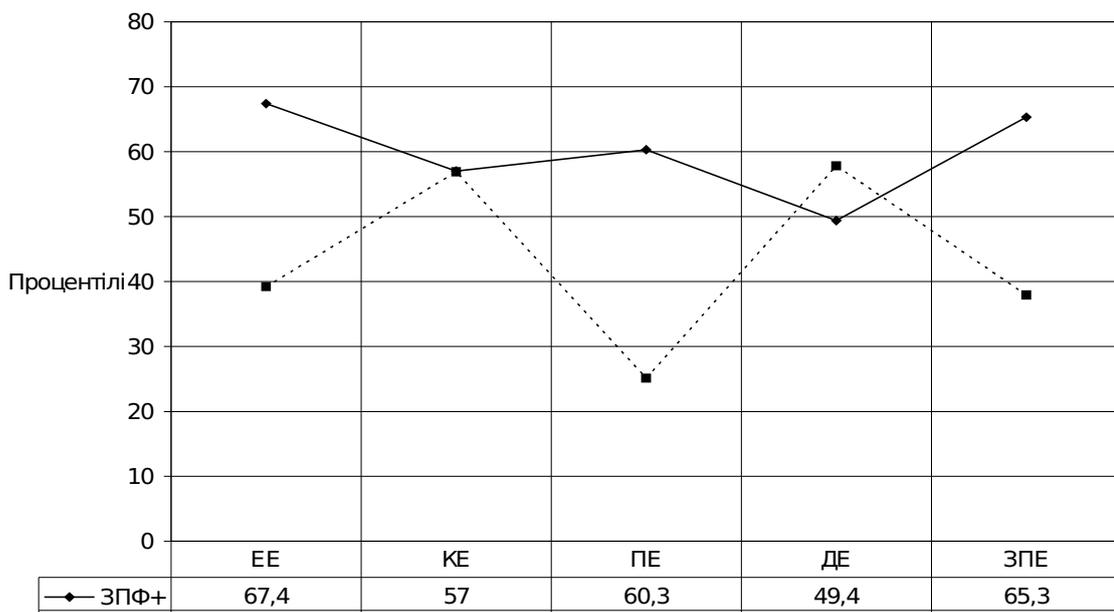

Рис. 1. Специфіка емпатії у осіб з високим та низьким рівнем ЗПФ
Показники емпатії

На рис. 1 та рис. 2 представлені результати якісного аналізу. Необхідно відмітити, що групи осіб з високими показниками фасиліативності ФДКФ+ та ЗПФ+ хоча і перетинаються, але повністю не співпадають (це стосується і груп з низькими показниками фасиліативності ФДКФ- та ЗПФ-).

Розглянемо специфіку емпатії груп з різним ступенем вираженості фасиліативності (див. рис.1, рис. 2).

У відповідності з поставленим завданням, нас при аналізі окремих профілів, перш за все цікавлять найбільш виражені значення показників, за якими можна судити про особливості емпатії в осіб з високим або низьким рівнем ЗПФ. Встановлені в ході візуального аналізу профілів відмінності підтверджені також статистично (за допомогою визначення t-критерія Ст'юдента для незалежних вибірок). На високому рівні значущості виявлено відмінності між однойменними показниками ЕЕ (емоційна емпатія), ПЕ (предиктивна емпатія) та ЗПЕ (загальний показник емпатії). Ймовірно, саме ці характеристики більш розвинені у фасиліативних осіб і саме вони повно характеризують особливості їх емпатії.

Потрібно відмітити, що описана вище специфіка емпатії груп ЗПФ+ та ЗПФ- прослідковуються і на формально-динамічному рівні. Це можна стверджувати як в результаті візуального аналізу профілів емпатії у осіб з високим та низьким рівнем ФДКФ (див. рис.2.), які майже повністю повторюють конфігурацію профілів осіб з ЗПФ+ та ЗПФ-, так і обчисливши значення t-критерію Ст'юдента для груп осіб з ФДКФ+ та ФДКФ- (виявлено також значущі відмінності для показників ЕЕ, ПЕ, ЗПЕ).

Отже, фасиліативних осіб (ФДКФ+, ЗПФ+) можна охарактеризувати як високоемпатійних (ЗПЕ+), специфіка емпатії особливо яскраво проявляється у вмінні встановлювати афективний зв'язок з іншою людиною (ЕЕ+) та здатності передбачати емоційний стан людини, специфіку реагування (ПЕ+), хоча і

дійова (ДЕ+) та когнітивна (КЕ+) у них на високому рівні (вище середньої лінії ряду – 50 процентиль).

Особи з невираженою фасиліативністю (ФДКФ-, ЗПФ-) характеризуються в першу чергу неспроможністю передбачати специфіку реагування, емоційний стан іншої людини (ПЕ-), невмінням встановлювати афективний зв'язок з нею (ЕЕ-), низьким загальним рівнем емпатії (ЗПЕ-), однак досить вираженою когнітивною (КЕ+) та дійовою (ДЕ+) емпатією.

Особливо хочемо відмітити майже однакову вираженість КЕ (когнітивна емпатія) та ДЕ (дійова емпатія) в групах «фасиліативних» та «нефасиліативних» осіб, що узгоджується з результатами проведеного нами кількісного (кореляційного) аналізу. Цей, виявлений нами, емпіричний факт потребує подальшого ґрунтовного дослідження.

Наразі можна тільки зробити спробу пояснення однакової вираженості «дійової» та «когнітивної» емпатії у груп «фасиліативних» та «нефасиліативних» осіб через призму результатів інших досліджень. Так, одні дослідники вважають, що «емпатія характеризується співпереживанням, яке виникає по механізми емоційного зараження, тобто мимовільно і неусвідомлено. Тут емпатія має властивість щирості вираження своїх емоцій. Інші вважають, що в емпатії значну роль відіграє розум, раціональне сприймання людини чи тварини, тобто співпереживання розглядають як довільну і усвідомлену емоційну ідентифікацію з іншою людиною. Саме в останньому випадку на думку Т.П. Гаврилової, «співпереживання переростає в співчуття, яке супроводжується прагненням до надання допомоги» [цит. по 4, с.368]. Спираючись на ці результати стає зрозумілим причина майже однакової вираженості «когнітивної емпатії» та «дійової емпатії» у кожній з виділених груп досліджуваних - тісний зв'язок та взаємообумовленість цих компонентів емпатії.

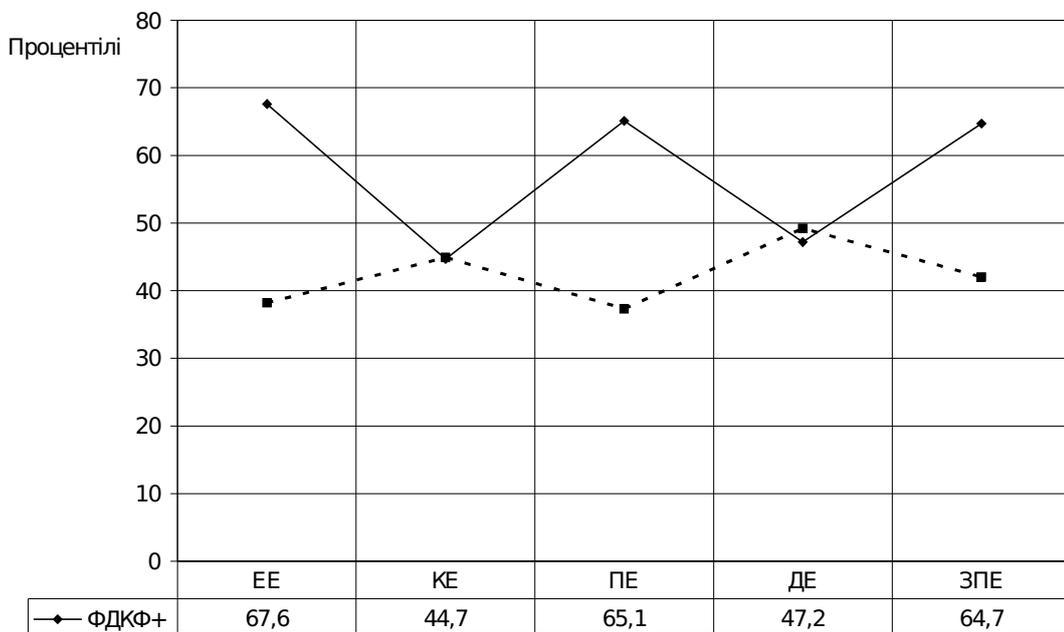

Рисунок 2. Специфіка емпатії у представників груп ФДКФ+ та ФДКФ-

Окрім цього, можна припустити, що висока емоційна включеність (вираженість «емоційного компоненту емпатії»), можливо, не сприяє продумуванню стану іншої людини (КЕ+) та наданню їй допомоги (ДЕ+), тобто «блокує дію, як взагалі будь-яка сильна емоція» [4]. Ще одне припущення для пояснення виявленого факту полягає в тому, що саме

Показники емпатії означення «дійової емпатії» певним чином включає «когнітивну емпатію». Так, «активне сприяння іншим людям, допомога при адекватному розумінні їх станів (виділено нами – М.К.) входить у структуру емпатії у вигляді дійового компоненту» [цит. по 3, с.129].

Окремого обговорення потребує виявлена нами специфіка емпатії фасиліативних осіб (групи ФДКФ⁺, ЗПФ⁺). Встановлено домінування у структурі емпатії фасиліативної особистості «емоційного», «предиктивного» компонентів емпатії та високого рівня емпатії взагалі в поєднанні з відносно невисокою вираженістю «когнітивного» та «дійового» компонентів. Даний факт потребує глибокого аналізу та подальшого дослідження.

В результаті проведеного дослідження ми дійшли таких висновків:

- емпатія фасиліативних осіб в першу чергу характеризується вираженістю «емоційного»,

«предиктивного» компонентів та високим рівнем емпатії взагалі, що узгоджується з результатами тих дослідників, які працювали в руслі гуманістичної психології та розглядали феномен емпатії як емоційне явище;

- необхідне глибше дослідження зумовленості однакового рівня «когнітивної емпатії» та «дійової емпатії» у осіб з різним ступенем вираженості фасиліативності;

- доцільно детальніше вивчити співвідношення якісних структурних компонентів емпатії та фасиліативності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кондрашихіна О.О. Формування здатності до фасилітаційних впливів у майбутніх практичних психологів. – Дис. ... канд. психол. наук. – Київ, 2004. – 239 с.

2. Никандров В.В. Неэмпирические методы

психологии: Учеб. пособие. – СПб.: Речь, 2003. – 53 с.

3. Санникова О.П. Эмоциональность в структуре личности. – Одесса: Хорс, 1995. – 334 с.

4. Ильин Е.П. Эмоции и чувства. – СПб.: Питер, 2002. – 752 с.

Подано до редакції 11.04.07

РЕЗЮМЕ

В статті изложены результаты эмпирического исследования специфики эмпатии у лиц с различной степенью выраженности фасилитивности.

SUMMARY

The article suggests some results of empirical research on specificity of empathy of persons with a different degree of facilitation.